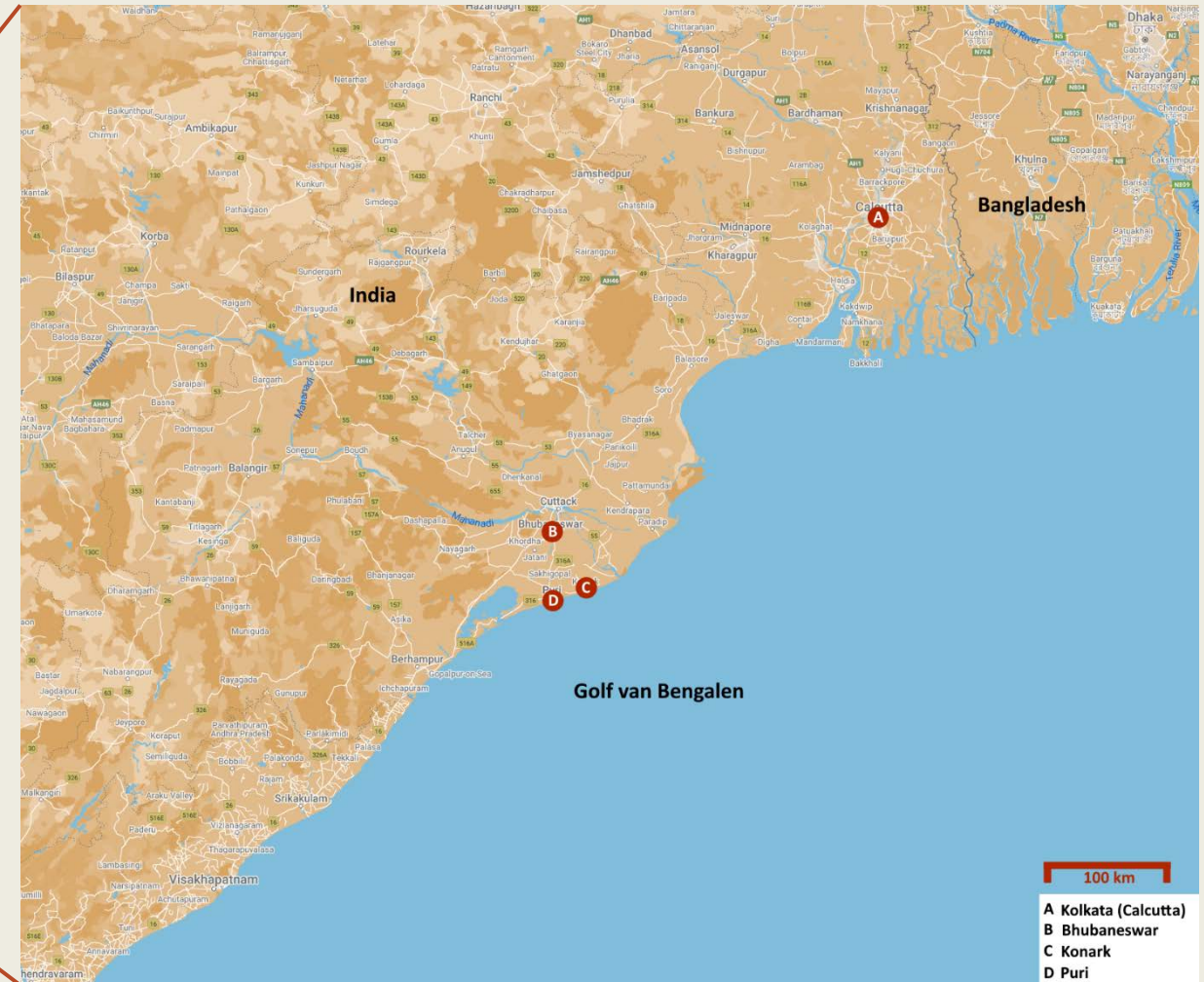

Dansen voor de juggernaut

India | Anno 2004

Zondag 4 april | Bhubaneswar – Konark – Puri..... 2

Maandag 5 april | Bhubaneswar..... 7

Zondag 4 april | Bhubaneswar – Konark – Puri

Van oorsprong is Mahabatra vrachtwagenchauffeur. In die hoedanigheid vervoerde hij vrachten met een vrachtwagen. Tegenwoordig vervoert hij toeristen met een bus. Toeristen of vrachten, voor Mahabatra maakt dat niets uit. Hij moet ze van punt A naar punt B brengen. Zo simpel is het.

Het onthaal was al meteen hartelijk – bloemenkrans om de hals, bloemblaadjes in de haren, tika op het voorhoofd

Geduldig probeert onze lokale gids Manoj hem op andere gedachten te brengen. Misschien, zo oppert hij, zou Mahabatra kunnen overwegen om de verkeersdrempels met de achterwielen net zo voorzichtig te nemen als met de voorwielen. Voor de passagiers op de achterbank zou dat heel wat comfortabeler zijn. In theorie heeft Mahabatra daar wel oren naar, maar in de praktijk komt er van die goede voornemens niet veel in huis. Geeft niet, met dit duo zijn we in goede handen, dat zal de toekomst ons leren.

Daarstraks, even na het middaguur, zijn we in [Bhubaneswar](#) geland, de hoofdstad van de Indiase deelstaat Orissa¹⁾, op een vijftigtal kilometer van de kust van de Golf van Bengalen en ruim driehonderd kilometer ten zuidwesten van [Kolkata](#), het voormalige Calcutta. Het onthaal in het hotel was al meteen har-

telijk – bloemenkrans om de hals, bloemblaadjes in de haren en een stralende *tika* op het voorhoofd.

Nu zijn we naar de kust op weg, meer bepaald naar Konark en Puri. Samen vormen ze wat de toeristische autoriteiten hier de *Gouden Driehoek* noemen – de tempels van Bhubaneswar, de Zonnetempel van Konark en het magische strand van Puri. Stuk voor stuk juweeltjes zijn dat. En toch is dat niet de

belangrijkste reden waarom we naar Orissa gekomen zijn.

Want wat ons vooral interesseert, is een kennismaking met de cultuur en de levenswijze van de Adivasi, de afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners van India – vergelijkbaar met de Aboriginals van Australië, de Native Americans van de Verenigde Staten of de First Nations van Canada.

Hoe de migratie precies verlopen is, daar zijn

de historici en de archeologen nog niet helemaal uit. Vroeger dacht men dat het strijdlustige Ariërs waren die omstreeks 1500 vanuit Centraal-Azië het Indische Subcontinent te vuur en te zwaard overspoelden. Aange trokken door de vruchtbare valleien van de Indus, de Ganges en de Brahmaputra zouden ze de plaatselijke bevolking met geweld verdreven of onderworpen hebben.

Wat ons vooral interesseert, is een kennismaking met de cultuur en de levenswijze van de Adivasi

Tegenwoordig denkt men eerder dat het relatief vreedzame volkeren waren die tussen 2000 en 1500 v.Chr. in opeenvolgende golven vanuit het noorden opdaagden. Veelal vermengden ze zich met de oorspronkelijke bevolking, vaak ook trokken deze laatsten zich in de meer onherbergzame delen van het land terug. Wat er ook van zij, de nieuwkomers wisten hun culturele en religieuze opvattingen aan de anderen op te dringen. Het hindoeïsme en het kastenstelsel waren daar de belangrijkste exponenten van. Tot op de dag van vandaag beheersen ze het leven in India in al zijn aspecten.

Meer dan zeshonderd van die oorspronkelijke etnische groepen weten zich al meer dan drieduizend jaar in de afgelegen gebie-

Konark – Zonnetempel

den van het Indische Subcontinent te handhaven. *Adivasi* worden zij genoemd, *Oude Bewoners* in het Hindi. Vooral Orissa staat er voor bekend veel Adivasi te herbergen. Liefst 62 verschillende etnische groepen voelen zich thuis in het zuidwesten van Orissa en leven er verspreid tussen de bossen op de afgelegen heuvels. Ongeveer een kwart van de bevolking van de deelstaat – alles samen zo'n tien miljoen mensen – rekent zich tot een van die inheemse stammen.

Meer dan zeshonderd etnische groepen weten zich al meer dan drieduizend jaar in de afgelegen gebieden te handhaven

Maar eerst laten we ons dus nog even in de dominante cultuur van de hindoes onderdompelen. Manoj noemt Orissa een landbouwstaat. Het landschap dat aan de ramen voorbyschuift, spreekt dat alvast niet tegen. Toch staat Orissa ook voor zijn bodemrijkdom bekend – een vijfde van de Indiase steenkool, een vierde van het ijzererts en een derde van het bauxiet worden hier gewonnen. Geregeld leidt dat tot conflicten met etnische groepen, want de delfstoffen bevinden zich vaak in een van hun traditionele gebieden. Dat probleem hebben de Adivasi met de Aborigines, de Native Americans en de First Nations gemeen.

Zo zullen de Dongria Kondh, een van die inheemse stammen, er pas na tien jaar protest

in 2013 in slagen om hun rechten te doen gelden op het land dat zij als heilig zien. Het Indiase Hooggerechtshof zal dan beslissen dat het de Dongria Kondh zijn die mogen beslissen of de Britse mijngigant Vedanta wel of niet bauxiet mag ontginnen in hun land.

Alleszins brengt meer dan 70 % van de lokale bevolking een substantieel deel van zijn leven op het veld door. Rijst is de populairste teelt en levert maar liefst twee oogsten per jaar, eentje tijdens het natte moessonseizoen en eentje tijdens de droge maanden.

Konark – Zonnetempel – Mandapa

Tijdens de moesson vormt irrigatie geen probleem, maar voor de droge maanden hebben ze een complex systeem van kanalen ontwikkeld dat water van de rivieren naar de akkers leidt. Voorlopig zijn de plantjes op de meeste velden nog grasgroen, het zal nog enkele weken duren vooraleer goudgele rijst geoogst kan worden.

Even na vier bereiken we [Konark](#) en zoeken er de [Zonnetempel](#) op, de wereldberoemde tempel gewijd aan de zonnegod Surya. Al se-

dert 1984 prijkt hij op de lijst van het werelderfgoed. Jammer, maar helaas, momenteel staat hij in de steigers. De bedoeling is de zachte zandsteen chemisch te behandelen, zodat hij beter tegen corrosie door de zilte zeelucht bestand is, weet Manoj. De Unesco heeft daartoe de nodige fondsen ter beschikking gesteld.

Toen de tempel omstreeks 1250 gebouwd werd, reikte de zee nog tot bijna aan de tempelmuur. Maar ondertussen is de kust twee kilometer naar het oosten opgeschoven. Nadat moslims de tempel in de 16e eeuw ontheiligd hadden, is hij in onbruik geraakt. Gaandeweg verdween de tempel onder het zand en pas in 1903 werd dit juweeltje terug opgegraven.

Toen de tempel omstreeks 1250 gebouwd werd, reikte de zee nog tot bijna aan de tempelmuur

Typisch voor hindoetempels zoals deze is de *shikhara*, een toren met licht gebogen wanden die naar elkaar toelopen. Maar hier ontbreekt de *shikhara*. De toren die indertijd zeventig meter hoog was, is in de 19e eeuw met de grond gelijkgemaakt, samen met het heiligdom waarboven hij zich verhief.

Van het hoofdgebouw staat daarom alleen nog de *mandapa* overeind, de publieke hal die voor religieuze dans en muziek gebruikt werd. Met zijn veertig meter is dit vierkante

Wiel van de Zonnewagen van Surya

gebouw met zijn spits toelopende dak nog altijd behoorlijk imposant. Destijds was het publiek toegankelijk, maar tegenwoordig mag je er om veiligheidsredenen niet meer binnen. Om verdere instorting te voorkomen wordt het immers ondersteut.

Erg is dat niet. Want wie van de beroemde sculpturen wil genieten, zal uitsluitend voor de fenomenale buitengevels oog hebben. Dat blijkt al bij de *nata mandir*, de prachtige danszaal aan de oostelijke ingang van het tempelcomplex. Natuurlijk is dit gebouw naar het oosten gericht, want hier was het

dat de danseressen bij dageraad de zonnegod Surya met hun gezangen wekten en bij het vallen van de nacht hun verleidelijke dansen opvoerden. Die gracieuze taferelen zijn in een reeks panelen op het fundament van de danszaal weergegeven, als een film die in steen uitgehouwen is. De verfijning waarmee dat gebeurd is, is verbluffend.

Het hoofdgebouw is uitgewerkt in de vorm van de zonnewagen waarmee Surya elke dag zijn baan aan de hemel aflegt

Toch is dit maar een voorsmaakje. Het hoofdgebouw zelf is in de vorm van een reusachtige wagen uitgewerkt. Een verwijzing naar de mythologische voorstelling van de zonnegod is dat, een voorstelling van de strijdwagens waarmee hij elke dag zijn baan aan de hemel van oost naar west aflegt. Aan weerszijden van de tempel zijn twaalf enorme wielen in steen uitgehakt, elk met een doormeter van drie meter. Hun aantal verwijst naar de twaalf maanden. Geen vierkante centimeter is onbewerkt gebleven. De spaken van de

wielen zijn rijk gedecoreerd met danseressen, krijgers en erotische taferelen. Zelfs op de uiteinden van de assen worden deze motieven hernomen. De trap naar de ingang wordt door een span van zeven paarden geflankeerd die de reusachtige wagen trekken, vier aan de rechterkant en drie aan de linkerkant – een verwijzing naar de zeven dagen van de week.

Net zoals bij de danszaal zijn ook hier de zandstenen wanden van de tempel met kunstig uitgesneden taferelen versierd. Met een

Zijkant van de Zonnewagen van Surya

oogstrelende zin voor verfijning zijn ze in al hun gratie en verscheidenheid weergegeven, de godinnen, de muzikanten, de dansers, de erotische taferelen... Opmerkelijk is een tafereel met een olifant, een giraffe en enkele figuren met een Afrikaans uiterlijk. Het toont aan dat de Oriya²⁾, de oorspronkelijke inwoners van Orissa, reeds in de 13e eeuw maritieme betrekkingen met het zwarte continent onderhielden.

Hier was het dat de danseressen bij dageraad de zonnegod Surya met hun gezangen wekten

Hogerop, tegen de zuidelijke, westelijke en

noordelijke gevel van de *mandapa* staat telkens een beeld van Surya in de verte te starren. Deze zijn niet in zandsteen uitgevoerd, maar wel in chloriet, een hard vulkanisch gesteente. Hier van beneden zien deze beelden er nogal gewoontjes uit, maar eens we naar boven klimmen ontdekken we de minutieuze ornamenten van de figuur die tot in het kleinste detail zijn weergegeven.

Ondertussen zakt de zon almaar lager aan de horizon. Het schemert al als we ter hoogte van Puri de kust bereiken. Langs het strand wandelen we naar een onogelijk vissersdorpje enkele honderden meters verderop. Hier wonen Telugu, afkomstig uit de staat Andhra Pradesh, ten zuiden van Orissa. Met zesduizend zijn ze, ze zijn naar hier gevluht

nadat een orkaan hun thuisland verwoestte. Niet dat het hier zoveel veiliger is: in 1999 vielen hier nog twintigduizend doden toen een tsunami tot tien kilometer diep landinwaarts doorstootte, overal dood en vernieling zaaiend.

Opmerkelijk is een tafereel met een olifant, een giraffe en enkele figuren met een Afrikaans uiterlijk

Een caritatieve organisatie van Italiaanse origine blijkt hier het onderwijs te sponsoren. Jonge mannen uit Andhra Pradesh zijn naar hier gehaald om onderwijs te verstrekken. Ook schoolboeken en andere faciliteiten worden ter beschikking gesteld, maar slechts

450 van de 3 000 kinderen die hier rondrennen, kunnen daarmee geholpen worden.

Reisbegeleider Anup legt meteen de vinger op de zere plek: door hun migratie vallen deze mensen buiten het democratische systeem. Elk dorp in India wordt door een verkozen *gram panchayat* of dorpsraad bestuurd en door een *sarpanch* of burgemeester geleid. Zij hebben de macht om fondsen daar te investeren waar ze nodig zijn. Maar deze Telugu-vissers gaan vermoedelijk niet eens stemmen, dus waarom zou de *panchayat* zich om hen bekommeren? Hun noden op het vlak van watervoorziening, elektriciteit, gezondheidszorg, onderwijs zullen nooit de politieke agenda bepalen. Voeg daar

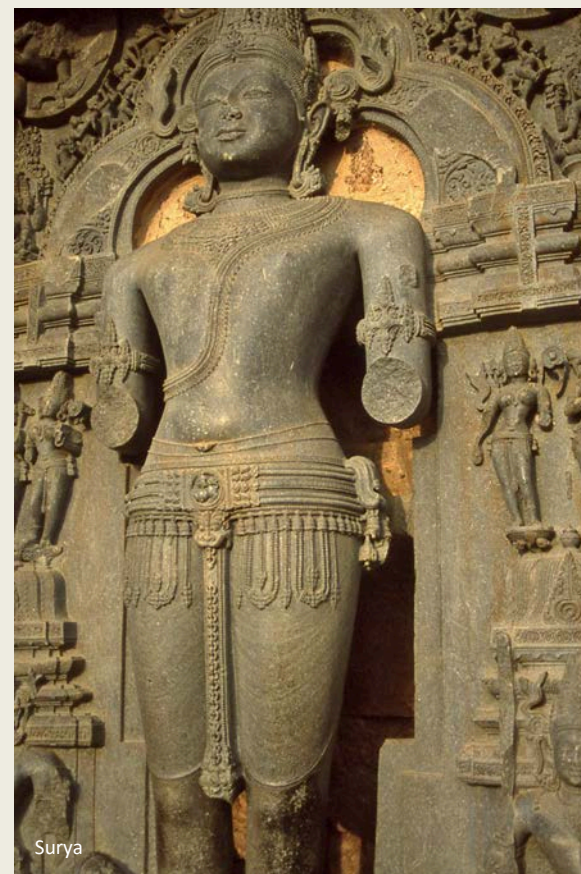
een vleugje xenofobie aan toe en de lotsbestemming van deze Telugu is verankerd.

Bij volle maan wordt niet op zee gevestig, omdat het water van de Golf van Bengalen dan te ruw is

Een indrukwekkende rij zware, zeewaardige roeiboten ligt werkloos op het strand. Op de dag van volle maan en op de dagen ervoor en erna wordt niet op zee gevestig, omdat het water van de Golf van Bengalen dan te ruw is. Als om die stelling te bevestigen gluurt de

Mandapa met beeld van Surya

Surya

volle maan af en toe tussen de donkere wolken door. Bij rustige zee daarentegen roeien deze vissers gemakkelijk twintig kilometer ver in open zee.

In 1999 vielen hier nog twintigduizend doden toen een tsunami tot tien kilometer diep landinwaarts doorstootte

De duisternis valt snel. Manoj is er niet meer gerust in, een gevoel van onveiligheid bekruipt hem. Met gekromde ruggen keren we tegen de strakke wind in terug naar de bus.

[Top](#)

Maandag 5 april | Bhubaneswar

De Parashurameshvaratempel in Bhubaneswar is een actieve Shivatempel. Dat de tempel aan Shiva gewijd is, vertelt ons de drietand boven op de toren. Dat het om een actieve tempel gaat, zien we aan de gehesen vlag. Maar op dit vroege uur mogen we het actieve aspect van de tempel wat relativeren. We hebben de tempel helemaal voor ons alleen.

Groot is het niet, dit zandstenen gebouw dat dateert uit de 7e eeuw. Maar dat belet niet dat de tempel met een indrukwekkende barokke versiering kan uitpakken: vensters met stenen traliewerk, godenbeelden, basreliëfs met processies van olifanten. We herkennen Lakshmi, de partner van oppergod Vishnu, afgebeeld tussen twee olifanten. De *Saptamatrika*, de zeven onafscheidelijke moedergodinnen, zijn eveneens van de partij.

*Waar de lingam en de yoni
versmelten komt de scheppende
goddelijke energie vrij*

In het allerheiligste resideert Shiva in zijn traditionele vorm van een *lingam*. Die kleine stenen zuil stelt een fallus voor als symbool van de scheppende kracht van de godheid. Een koperen slang buigt zich liefdevol over Shiva om hem te beschermen. Het vlak waar de lingam op rust stelt een *yoni* voor, het vrouwelijke geslachtsorgaan. Dat belichaamt

de vrouwelijke energie van de god Shakti. Waar de lingam en de yoni versmelten komt de scheppende goddelijke energie vrij.

In de naburige lagere school buigen leerlingen zich vlijtig over hun schriftjes. Ze leggen net hun examens af. Maar de juf kijkt streng. De nabijheid van die malle toeristen verstoort de sereniteit van het gebeuren. Geweet maken we ons uit de voeten.

Iets verderop staat de Mukteshvaratempel wat jonger te wezen dan de Parashurameshvara. Uit de 9e eeuw dateert hij, het is een van de rijkst versierde tempels van Bhubaneswar. De gelijkenis met de Zonnetempel van Konark is opvallend, al is deze tempel veel kleiner. Dat het beeldhouwwerk op deze hindoetempel boeddhistische invloeden vertoont kan niet ontkend worden. Toch hoeft ons dat niet te verbazen, aldus Manoj. Want in die tijd trokken beeldhouwers van de ene tempelwerf naar de andere

– dezelfde stijl gedijde in uiteenlopende religieuze contexten. Zo wordt Kartikeya, de minder bekende zoon van Shiva, hier min of meer als een boeddha afgebeeld.

Eertijds werden Maharidansen uitgevoerd door ongehuwde meisjes uit elitefamilies die levenslang aan de tempel verbonden waren

Kennelijk hebben twee Japanse dames deze tempel als decor voor een fotoshoot uitgeko-

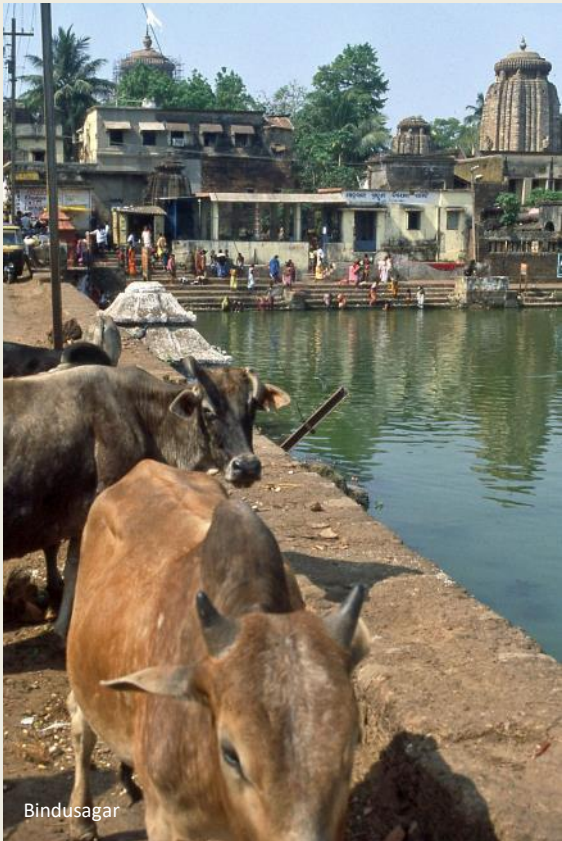

zen. In vol ornaat poseren ze voor hun foto-
graaf, terwijl hun leraar de regie voert. Kledij,
sieraden, bloemen, tatoeages en maquillage
zijn van kop tot teen perfect in overeenstem-
ming met de tradities van de meer dan dui-
zend jaar oude Maharidansen.

Klassiek is de pose van het meisje dat zichzelf in een spiegel bewondert, terwijl ze de tika op haar voorhoofd aanwijst

Eertijds werden deze klassieke rituele dansen uitsluitend door *devadasi's* uitgevoerd, ongehuwde meisjes uit elitefamilies die levenslang aan de tempel verbonden waren. Ze werden als echtgenotes van Jagannath beschouwd, de Heer van het Universum – in het Engels tot *juggernaut* verbasterd – en zongen en dansten elke dag om hun echtgenoot te behagen. In de interpretatie van het hindoeïsme die in heel Orissa gangbaar is, moet Jagannath als de oppergod gezien worden,

Bindusagar

met name een avatar of incarnatie van Vishnu.

Vooraleer zich naar de Lingarajatempel te begeven, reinigen gelovige pelgrims zich in het water van Bindusagar

Eén van de meest klassieke posen die onze Japanse dames aannemen is die van het meisje dat zichzelf bewondert in een spiegel die ze in haar linkerhand houdt, terwijl ze met de wijsvinger van haar rechterhand de

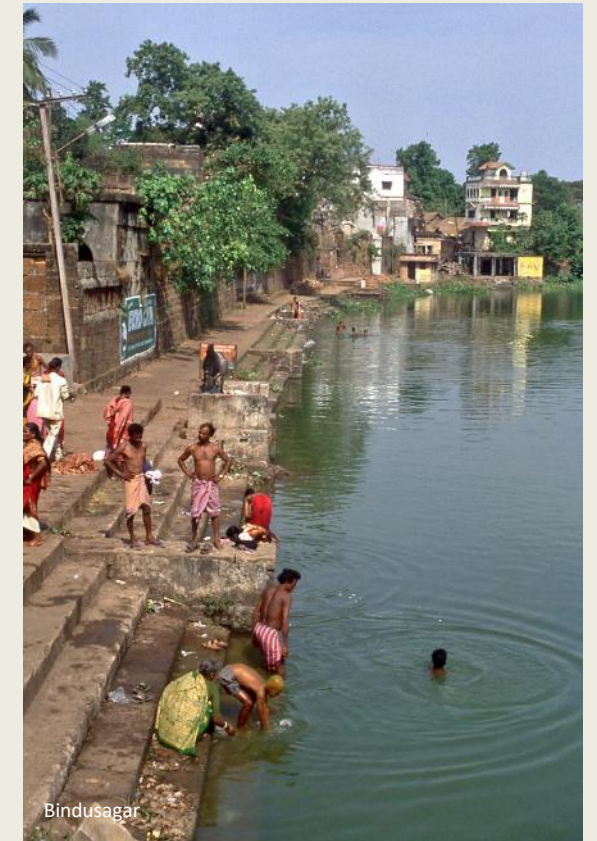
Puja

aandacht vestigt op de *tika* op haar voorhoofd – een overbekend thema dat meermaals op de tempelgevels van [Khajuraho](#) terug te vinden is. Onvermoeibaar waakt hun leraar over elk detail van hun voorkomen, zelfs de stand van vingers en ogen moet perfect in overeenstemming zijn met de klassieke voorschriften.

Vooraleer zich naar de Lingarajatempel te begeven, reinigen gelovige pelgrims zich in het water van [Bindusagar](#), een groot kunstmatig meer dat in de 8e of de 9e eeuw in het

hart van de oude stad aangelegd werd. Het wordt gevoed door een natuurlijke bron, maar zou luidens de ontstaanslegende water van alle heilige rivieren bevatten. Hoe dat precies in zijn werk gegaan zou zijn, lijkt ons een mysterie. Midden het meer ligt een eilandje met de tempel die elk jaar in mei de focus vormt van de processie met de beeltenis van Heer Lingaraja.

Vandaag is het maandag, de dag van Shiva. Het hoort dus wat drukker te zijn dan gewoonlijk, maar op dit vroege uur valt dat nog

Bindusagar

niet echt op. Tussen de koeiendrollen door wandelen we de oude stad in. Een priester brengt een *puja*, een offer, wellicht ter nagedachtenis aan een overleden ouder van de man die bij hem neerhurkt.

Een priester brengt een puja, een offer, wellicht ter nagedachtenis aan een overleden ouder van de man

Een bloemenverkoopster biedt de *nagkesar* aan, een giftige slangengodbloem. Til je het kopje van de bloem op, dan zie je met wat

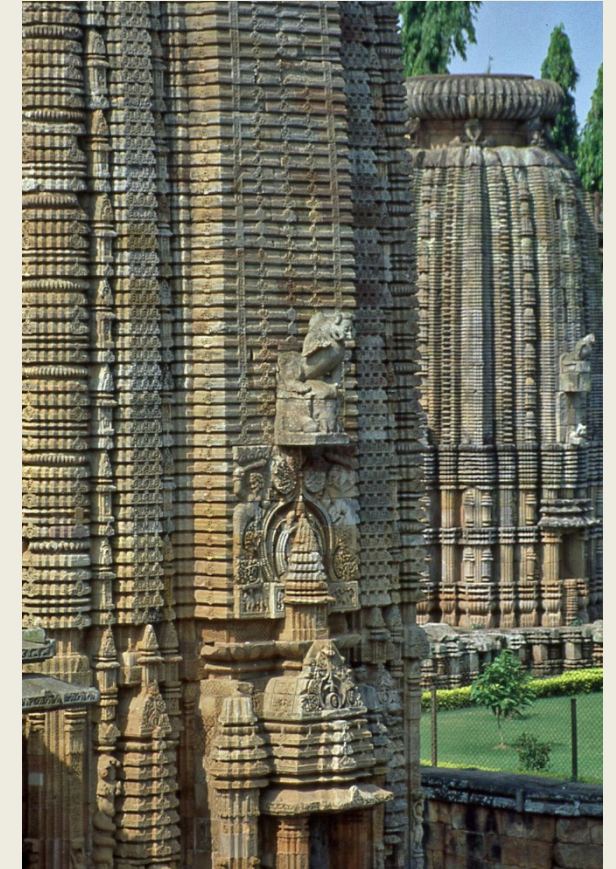

verbeelding een minuscule lingam verschijnen waarover het kopje van de bloem zich als een beschermende cobra lijkt te buigen.

Liefst 108 tempels telt het enorme [complex van Lingaraja](#) – als veelvoud van negen en van twaalf is 108 een heilig getal. Centraal staat de grote Shivatempel met zijn toren van 54 m. Als niet-hindoes mogen we de tempelgrond niet betreden. We moeten ons tevreden stellen met een blik over de muur van op een platform. Centraal zien we de grote tempel van Shiva, rechts de iets kleinere tempel van diens partner Parvati. Op de hoge toren ontvouwt een priester zonder hoogtevrees een rode votieflag, wellicht een dankbetuiging van een gelovige wiens gebeden verhoord zijn.

Even voor half tien is het ogenblik gekomen om Bhubaneswar en het hindoeïstische Orissa achter ons te laten. We trekken de heuvels in, op zoek naar het tribale Orissa.

[Top](#)

Jaak Palmans
© 2004, 2023

Lees het vervolg in (2/3)
[Iedereen naar de haat](#)

¹⁾ Orissa, de naam van de deelstaat, zal in november 2011 gewijzigd worden in Odisha.

²⁾ Oriya, de naam van het volk van Orissa en van zijn taal, zal in november 2011 gewijzigd worden in Odia.